

***Pyrola carpatica* Holub et Křísa** **Gruszczyka karpacka**

Synonimy: *Pyrola rotundifolia* L. subsp. *intermedia* auct. non (Schleich.) Dostál, *P. rotundifolia* L. var. *intermedia* auct. non (Schleich.) Pawł., *P. intermedia* auct. non Schleich, *P. rotundifolia* L. subsp. *carpatica* (Holub et Křísa) Beldie et Váczy

Rodzina: *Pyrolaceae* – gruszczykowate

Status

W Polsce gatunek zagrożony. W krajach ościennych: silnie narażony na Słowacji.

Uwagi taksonomiczne

Pyrola carpatica należy do serii *Incarinatae* Křísa. Takson ten, występujący w wyższych położeniach Karpat, znany był wcześniej pod nazwą *P. intermedia* Schleicher (np. Szafer i in. 1924), bądź też traktowany był jako podgatunek lub odmiana w obrębie *P. rotundifolia* L. (Zarzycki 1963). Holub i Křísa (1971) wykazali jednak na podstawie analizy nomenklatorycznej, że nazwa *P. intermedia* jest nazwą nieważną (*nomen nudum*). Ponadto szczegółowe badania morfologiczne wspomnianych autorów dowiodły, że populacje karpackie różnią się wyraźnie od *P. rotundifolia* L. pokrojem, wysokością, kształtem blaszki liściowej i długością ogonka oraz kształtem działek kielicha, co w połączeniu z izolacją geograficzną było podstawą do wyróżnienia taksonu karpackiego w randze odrębnego gatunku *P. carpatica* (Holub, Křísa 1971).

Rozmieszczenie ogólne

Pyrola carpatica jest endemitem ogólnokarpackim (Holub, Křísa 1971; Futák 1976; Kliment 1999). W Karpatach Zachodnich występuje w Krywańskiej i Wielkiej Fatrze (Bělohlávková, Fišerová 1976; Kliment i in. 2008), Niżnich i Bielskich Tatrach (Holub, Křísa 1971; Futák 1976; Kliment 1999) oraz Tatrach Zachodnich (Pawłowski 1949; Radwańska-Paryska 1950b). Podana również z kilku pasm Karpat Wschodnich i Południowych (Świdowiec, Czarnohora, Góry Rodniańskie i Bucegi – Holub, Křísa 1971). Najwyższe stanowisko odnotowano w Tatrach Bielskich: Ždiarská Vidla, 2146 m n.p.m. (Holub, Křísa 1971).

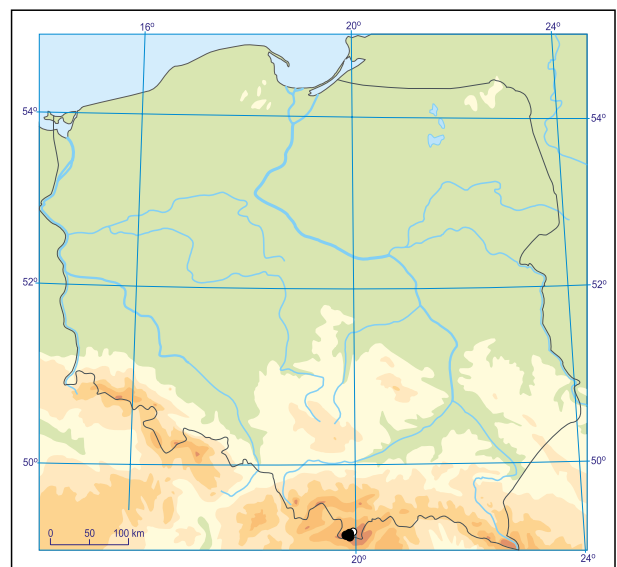
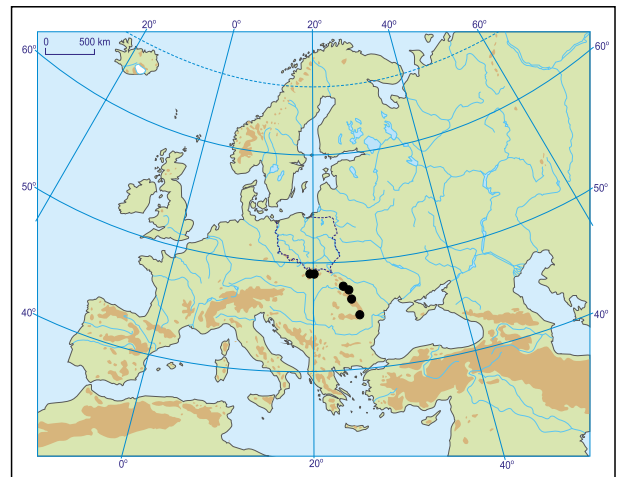
Występowanie w Polsce

Jest gatunkiem wysokogórskim, znanym dotąd tylko z czterech stanowisk w Tatrach Zachodnich. Są to: Mały Giewont, 1720 m n.p.m. (Pawłowski 1949), zachodni stok Kopy Kondrackiej, na wysokościach około 1780–1800 m (Radwańska-Paryska 1950b) – oba niepotwier-

dzone od momentu znalezienia, północny stok Kopy Kondrackiej, 1925 m, przy szlaku turystycznym na Przełęcz Kondracką, odkryte w 2005 r. (A. Nowak-Dańda, P. Dańda, mat. npbl.) oraz Rzędy Tomanowe na południowo-zachodnich stokach Ciemniaka na wysokości 1870 m n.p.m., odnalezione w 2010 r. (H. Kuciel, mat. npbl.).

Siedliska i fitocenozy

Gruszczyka karpacka występuje na podłożu zasobnym w węglan wapnia. Jest składnikiem wysokogórskich muraw naskalnych ze związku *Seslerion tatrae*. Na Małym Giewoncie notowana była w zespole turzycy mocnej *Caricetum firmæ carpaticum* (Pawłowski 1949). Na Kopie Kondrackiej występuje na niewielkich wychodniach skał wapiennych porośniętych niską roślinnością, w której dominuje *Dryas octopetala*, *Salix reticulata* i *Vaccinium vitis-idaea* (A. Nowak-Dańda, P. Dańda, mat. npbl. z 2011 r.). Na Rzędach Tomanowych rośnie na bardzo stromych stokach o nachyleniu



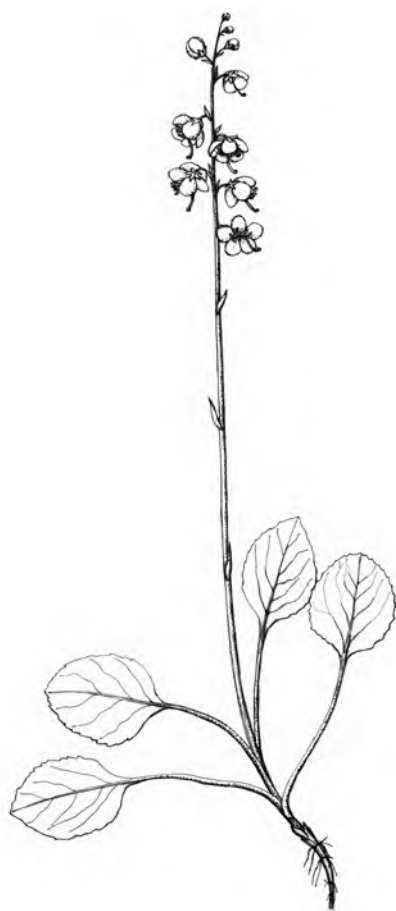
do 45°, u podnóży skał wapiennych na jednolitych wielkopowierzchniowych nawapiennych murawach wysokogórskich należących do związku *Seslerion tatrae*, poprzedzielanych piargami i skałami wapiennymi, z pojedynczymi krzewami kosodrzewiny i świerkami dochodzącymi maksymalnie do 50 cm wysokości (H. Kuciel, mat. npbl. z 2010 r.).

Morfologia i biologia

Hemikryptofit. Bylina 7–15 cm wysokości, z podziemnymi rozłogami i różyczkami liściowymi, o liściach skórzastych, zimzielonych, długoogonkowych, z blaszką liściową szerokojajowatą lub okrągłą. Łodyga kwiatostanowa z 1–4 łuskowatymi liśćmi, z groniastym kwiatostanem złożonym z kilku- do kilkunastu kwiatów. Kwiaty nieco grzbieciste, około 10 mm średnicy, o działkach kielicha trójkątnie lancetowatych, około dwa razy krótszych od białych, szeroko rozpostartych płatków. Słupek z długą (około 9 mm) szyjką wygiętą ku dołowi. Owocem kulista torebka. Kwitnie w lipcu. Rozmnaża się głównie wegetatywnie. Pędy generatywne są wrażliwe na niekorzystne warunki atmosferyczne. Lipcowy opad śniegu w 2011 r. silnie uszkodził kwiatostany, tak że związały się tylko bardzo nieliczne owoce.

Charakterystyka populacji

Na zachodnim stoku Kopy Kondrackiej obserwowano kilkanaście roślin kwitnących (Radwańska-Paryska



Fot. 154. *Pyrola carpatica* na Kopie Kondrackiej w Tatrach (2009)

1950). Na północnym stoku Kopy Kondrackiej populacja gruszyczki występuje na powierzchni nieprzekraczającej 2 a, tworząc około 10 płatów wielkości od 0,5 do 2 m². W 2009 r. zanotowano 15 osobników kwitnących oraz około 130 płonnych różyczek liściowych. W 2011 r. odnaleziono zaledwie 6 pędów generatywnych, natomiast liczba płonnych różyczek liściowych wynosiła około 500 (A. Nowak-Dańda, P. Dańda, mat. npbl.).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Pyrola carpatica rośnie na obszarze Tatrzańskiego Parku Narodowego. Została uznana za gatunek zagrożony ze względu na rzadkość występowania, bardzo mały areal oraz niewielkie populacje. Stanowisko na Kopie Kondrackiej jest położone w sąsiedztwie popularnego szlaku turystycznego, co stanowi dodatkowe zagrożenie. Stanowisko to powinno zostać objęte monitoringiem.

Halina Piękoś-Mirkowa, Anna Nowak-Dańda,
Piotr Dańda i Hanna Kuciel

Summary

Pyrola carpatica is a Carpathian endemite. In Poland it has been known so far from four locations in the Western Tatras. This alpine species grows on a substrate rich in calcium carbonate, in rock grasslands belonging to the alliance *Seslerion tatrae*. Populations are small, comprising from a few to less than twenty generative shoots and about hundred barren leaf rosettes. The species has been classified as endangered because of its rare occurrence, limited distribution and small populations. In addition, one of its sites is in close vicinity to a heavily used tourist trail. This site should be included in the monitoring program.